

**Murat Elmalı. Daśakarmapathāvadānamālā, Giriş-Metin-
Çeviri-Notlar-Dizin, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
2016, ss. 612, ISBN: 978-975-16-3217-3**

Zeynep BAYAR

Ege University (İzmir/Turkey)

E-mail: zeynepp515@gmail.com

II. Türk Kağanlığının yıkılmasından sonra tarih sahnesine çıkan Uygurlar, Türk kültür tarihinde belki de en fazla iz bırakmış Türk boyudur. Yaşam şartları değişmiş, yerleşik yaşama geçip şehirler kurmuş, toprağı ekip biçmiş, farklı inanç biçimleriyle karşılaşmış farklı kültürler tanımış olan Uygurlar, medeniyet anlamında büyük atılımlar yaşamıştır. Bu din ve kültür çeşnisi içinde Uygurların kazandığı en mühim şey dinî ve edebî yazılı ürün oluşturma alışkanlığıdır. Bilhassa Budist, Maniheizt, Hristiyan din çevrelerince hazırlanmış hikâyeler, dinî metinler, dua parçaları ve lirik şiirlerden oluşan yazılı eser külliyatı Uygurlardan günümüze kalan önemli kültür unsurlarıdır. Büyük çoğunluğu Çince, Soğdca, Tibetçe, Toharca ve Sanskritçeden yapılan çevirilerden meydana gelen bu geniş külliyat en geç XIII. yüzyıla kadar oluşumunu sürdürür. Ancak bu eserlerin gün yüzüne çıkması yaklaşık altı yedi yüzyıl sonradır.

XIX. yüzyılın son çeyreğinde, bilhassa Dunhuang, Turfan, Hoço gibi Uygur bölgelerinde, Eski Uygurlara ait metinlerin keşfedilmesiyle birlikte, süratli bir

neşriyat çalışması başlamıştır. Tek tük tanıtım yazıları ve tıpkıbasımlar dışında MÜLLER'in *Uigurica* (1908, 1910, 1920, 1931), LE COQ'un *Türkische Manichaica aus Chotscho* (1911-1922), BANG ile öğrencileri GABAIN'in ve ARAT'ın başlattığı *Türkische Turfantexte* (1929-1959) adlı seriler daha fazla öne çıkan hacimli çalışmalarıdır. Tabii bu seri yayınların dışında Alman, Macar, Japon, Rus, Türk, Çinli Türkolog tarafından birçok dergi ve serilerde Uygurca neşirler yayınlanmıştır. Bunlar içinde en mühim olanları *Berliner Turfantexte* serisi içinde yer alan metin neşirleri ile *Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica* (Harrassowitz Verlag) serisi içinde yer alan *Xuanzang Biyografisi*'ne ait neşirlerdir.

Türk Dil Kurumunun Eski Uygurca metinler üzerine başlatmış olduğu seri ise *Berliner Turfantexte* ve *Xuanzang Biyografisi*'nden sonra hazırlanan üçüncü seridir. *Daśakarmapathāvadānamālā* (DKPAM) hikâyelerini içeren tanıtacağımız eser, ELMALI'nın Marmara üniversitesinde Mesut ŞEN danışmanlığında hazırladığı doktora tezine (2009) dayanmaktadır.

DKPAM'ye ait belgeler ilk kez MÜLLER tarafından hazırlanan *Uigurica* serisinde yayınlanmıştır. Yayınlanan bu belgeler hakkında da ARAT, BANG, GABAIN, HİMRAN, SHIMIN, KLIMKEIT, LAUT, WILKENS¹ gibi isimler de pek çok çalışma yapmıştır. Bu çalışmalardan biri de EHLERS'in 1987'de yayınladığı DKPAM belgelerinin kataloğudur.² Uygurca neşir, katalogda yer alan 85 Uygurca belge ve bu belgelere eklenen tamamlayıcı belgelerle birlikte toplamda 127 belgeden hareketle meydana getirilmiştir.

Eserin tam adı *Daśakarmapathāvadānamālā* 'On (Kötü) Davranış Yollarının Zincirleme Hikâyesi' anlamına gelir ve bu eser Budizmin Sanskritçe adıyla Vaibhāṣika okuluna ait bir din dersi kitabı mahiyetindedir. On günaha atfen on bölümden oluşur. Bunlar günahlar sırasıyla şöyledir: *özlüg ölmek* 'canlı bir varlığı

¹ Uygurca *Daśakarmapathāvadānamālā*'nın bütün metin parçalarının/nüshalarının neşri ile Almanca tercümesi ve açıklamalı notları için bk. WILKENS, J. (2016). *Buddhistische Erzählungen aus dem alten Zentralasien, Edition der altuigurischen Daśakarmapathāvadānamālā, Teil 1-2-3, Berliner Turfantexte: 37, Turnhout (Belgien): Brepols Publishers.*

² EHLERS, G. (1987). *Alttürkische Handschriften, Teil 2: Das Goldglanzsūtra und der buddhistische Legendenzyklus Daśakarmaparhāvadānamālā, Depositum der Preußischen Akademie der Wissenschaften (Staatsbibliothek Preußischer Kulturbesitz, Berlin), Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland, Band 13/10, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.*

öldürmek', *adinagu tavarın ogurlamak* 'başkasının malını çalmak', *amranmak nizvani* 'zina yapmak', *ezüg yalğan sav sözlemek* 'yalan söylemek', *çaşurmak çaşut çaşurmak* 'iftira atmak', *irig sarsıg sav sözlemek* 'küfürlü ve kaba söz söylemek', *askançulamak* 'ikiyüzlülük yapmak, riyakârlık etmek; dedikodu yapmak', *küni sakınç öritmek* 'açgözlülük; kıskançlık yapmak', *övke üz buz köjül öritmek* 'öfkelenmek', *ters körüm öritmek* 'aykırı fikirde olmak'.

DKPAM hikâyelerinde, üstat talebelerine Buda'nın farklı doğumlarını ve Buda'nın manevî olgunluğa ulaşma yolunda on büyük günahı nasıl kaçındığını anlatır. Bu on günah, Budizm inancının Vaibhāṣika okulunun on emri olarak bilinir. Bu emirler aynı zamanda Yahudilik ve Hristiyanlık inancındaki on emri de hatırlatmaktadır. Kaçınılması gereken bu günahların üçü beden, dördü konuşma, üçü de düşünce ile ilgilidir ve bu üçlü yapı Budizm'in üç insancıl yapısını işaret eder.

Hikâyelerdeki her günah (Sanskritçe *karmapatha* 'kötü iş yolu; kötü amel, günah') sırasıyla üstat ile talebesi arasında geçen giriş diyalogundan, *Ava-dana*'dan³, kapanış diyalogundan ve cehennem tasvirlerinden oluşur. Her bölümün kendi içinde bir hikâyeden meydana gelmesinin yanında toplamda on hikâye/bölüm bir ana hikâyeye bağlanarak çerçeve hikâyeye meydana gelir.

Daśakarmapathāvadānamālā, Budist Uygur yazılı belgelerinin büyük çoğunluğunda olduğu gibi, çeviri bir eserdir. Eserin birkaç yerinde de bahsedildiği üzere *Ugu Küşen* (Toharca B = Küşen dili) dilinden Toharca A'ya (Doğu Toharcası) ve Toharca A'dan Uygurcaya çevrilmiştir. Çevirinin tarihi ise tam olarak belirlenmemektedir, zira DKPAM'nin farklı nüshalardan oluşması ve elde edilen belgelerin dil özellikleri açısından birbirlerinden ayrılması eserin tarihlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte ELMALI, daha önce DOERFER, ERDAL ve AĞCA gibi araştırmacıların yapmış olduğu tarihlendirme çalışmalarından hareketle eserin en geç XI. yüzyıl sonu ile XII. yüzyıl başı gibi bir tarihte yazıldığını tahmin etmektedir.

³ İnsanların öldükten sonra iyi davranışlarından dolayı nasıl mükâfatlandırılacağını anlatan Budist hikâyelerdir.

Eseri Eski Uygurcaya çeviren kişi olarak eserde *Şilazin Praşniké* ve *Şilazin Plaştinké* isimleri zikredilir. *Praşniké* (Sanskritçe *prāśnika* ?) ‘reis, lider; soru soran kişi’ anlamına gelir, ikinci şekil olan *Praştinké* ise ilk şeklin farklı bir yazımı olarak düşünülür. *Şilazin Praşniké* eseri Toharca A’dan Uygurcaya çevirmiştir. Eseri *Ugu Küşen* (Toharca B) dilinden Toharca A’ya çeviren kişi ise *Kavi Drre Sañadas*’tır.⁴

Esere ait nüshanın parçaları Berlin⁵, St. Petersburg ve Urumçi olmak üzere üç farklı yerde bulunur. EHLERS, Berlin’de bulunan, DKPAM’ye ait belgelerin kataloğunu hazırlamış ve ELMALI çalışmasını hazırlarken büyük oranda EHLERS’in kataloğunda yer alan belgelerden faydalanmıştır. Paralel ve tamamlayıcı belgeler için de Petersburg ve Hami nüshaları taranmıştır. WILKENS’in daha önce belirttiği üzere, eserin tamamı 14.000 satırın üzerinde olan DKPAM metninin burada 5000 satıra yakın bir kısmının yazıçevrimi, Türkiye Türkçesi karşılıkları, açıklamaları ve sözlüğü oluşturulmuştur. Toplamda DKPAM’a ait 127 belgeyi bir araya getiren ELMALI bu belgeleri EHLERS’in de sıralama ölçütü olan günahlara göre sıralayıp birleştirmiştir.

ELMALI’nın eseri, “Giriş”, “Metin”, “Çeviri”, “Notlar”, “Dizin” ve “Tıpkıbasım” bölümlerinden meydana gelmektedir.

“Giriş”, bölümünde eserin adı ve içeriği, çevirinin kaynağı, tarihi ve çevircinin adı ve kimliği, eserin dili ve kelime hazinesi, nüshalar, DKPAM üzerinde yapılmış çalışmalar, metinde geçen özel adlar, metnin yazım özellikleri, okunuş ve etimoloji yönünden sorunlu kelimeler, çoklu madde başları ve çalışmanın kurgusu üzerinde durulmuştur.

“Metin”, bölümünde esere ait belgelerin yazıçevrimleri verilmiştir.

⁴ *Sañadas*, Budist düşünür *Vasubandhu*’nun öğrencisidir. Bu isim asıl ismi olmayıp manastırda kullandığı rahip ismidir.

⁵ *Daśakarmapathāvadānamālā*’ya ait Almanya’da bulunan metin parçalarının toplu kataloğu ve EHLERS’in eksiklerinin tamamlanması için bk. WILKENS, J. (2010). Alttürkische Handschriften Teil 10: Buddhistische Erzähltexte, Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland, Band 13/18, Stuttgart: Franz Steiner Verlag. DKPAM için katalogda bk. s. 39-228.

“Çeviri”, bölümünde DKPAM, Eski Uygurcadan Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Aktarım yapılırken satıraltı tercüme tercih edilmemiş, satırlar anlamlı bütünler oluşturularak paragraf şeklinde aktarılmıştır.

“Notlar”, bölümünde ise metinde yer alan alıntı kelimeler, Uygurcada çok sık kullanılmayan Türkçe kelimeler, yeni atasözü, deyim ve ikilemeler gösterilmiş ve yorumlanmıştır.

“Dizin”, bölümünde metindeki bütün kelimelerin listesi verilmiş ve kelimelerin Türkiye Türkçesi karşılıkları gösterilmiştir. Türkçe olmayan kelimelerin de kaynakları ve orijinal şekilleri belirtilmiştir.

“Tıpkıbasım”, bölümünde ise çalışmada kullanılan belgelerin resimleri yer alır. Ancak burada bütün parçalar yoktur. Eksik olan belgelerin resimlerine ulaşılabilecek web adresleri ve metindeki yerleri verilmiştir. Resimler için “Depositum der Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften in der Staatsbibliothek zu Berlin-Preußischer Kulturbesitz Orientabteilung” kurumunun internetteki “Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv” (www.turfan.bbaw.de) adresinden faydalanılmıştır.

Türkiye’deki Eski Uygurca sahasına fayda getireceğine inandığımız bu eseri dolayısıyla yazarı kutluyoruz.